

วัตถุนิยมประวัติศาสตร์รากฐานทางปรัชญา และคุณูปการในการเปลี่ยนแปลงสังคม

Development of Karl Marx's Political Economy Thoughts : an Essay on Historical Materialism

ภัทรมน สุวพันธุ์*

บทคัดย่อ

แนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ มิใช่เพียงได้รับการยอมรับในหมู่นักคิด นักวิชาการ และนักปฏิบัติในประเทศสังคมนิยมเท่านั้น แต่ผลจากการโหวต นักคิด นักปรัชญาที่ทรงอิทธิพลที่สุดตลอดกาลของโลก จากผู้ฟังสถานีวิทยุ บีบีซี ช่อง 4 (BBC Radio 4) ให้เขาเป็นนักคิด นักปรัชญาที่ทรงอิทธิพลที่สุดในโลก ตลอดกาล สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของความคิด คาร์ล มาร์กซ์ ได้เป็นอย่างดี บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจมุมมองหลังและประวัติของ คาร์ล มาร์กซ์ ที่ส่งผลต่อความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของมาร์กซ์ ตลอดจนอิทธิพลทางความคิดของนักคิดท่านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ และเนื่องจากเขาถูกเนรเทศด้วยเหตุจากความคิดที่ก้าวหน้าของเขา โดยถูกเนรเทศจากเยอรมนีไปฝรั่งเศส และจากฝรั่งเศสไปยังอังกฤษ ซึ่งเป็นที่ที่เขาใช้ชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบากจนนาทีสุดท้ายของชีวิต ทำให้เขาใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการศึกษาค้นคว้าแนวคิดต่าง ๆ โดยใช้เวลาทั้งวันเป็นเวลานานหลายปีที่หอสมุดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอังกฤษ (British Museum) เพื่อสำรวจค้นคว้าเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมือง จนได้ตกผลึกเป็นปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical

* ร.อ. หญิง ภัทรมน สุวพันธุ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต

Materialism) และต่อมาได้พัฒนาเป็นปรัชญาวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) ซึ่งเป็นปรัชญาสำคัญที่ส่งผลกระทบผ่านการปฏิวัติสังคมในหลายประเทศทั่วโลก ซึ่งล้วนแต่ได้นำเอาปรัชญาดังกล่าวมาวิเคราะห์ลักษณะสังคมของตน และกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสังคม ในการสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้ยากไร้ บทความนี้ได้สรุปให้เห็นถึงสาระหลักของทั้งสองปรัชญา ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับผู้ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ควรจะต้องทำความเข้าใจปรัชญาทั้งสองให้ถ่องแท้ เพื่อเป็นการวางรากฐานที่ดีในการศึกษาแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของนักคิดท่านอื่น ๆ ในภายหลัง

คำสำคัญ : คาร์ล มาร์กซ์, เศรษฐศาสตร์การเมือง, สังคมนิยม, วัตถุนิยมวิภาษวิธี, วัตถุนิยมประวัติศาสตร์

Abstract

Karl Marx's thoughts have not only been widely accepted among thinkers , scholars and revolutionists in Socialist countries , but the result of Voting for the greatest philosophy of all time organized by BBC Radio 4 indicated the influence of Karl Marx's thoughts. This article aims to survey his biography and his background which influenced Karl Marx's thoughts on political economy as well as influence from other thinkers 'thoughts. He had been exiled from time to time, from Germany to France and from France to England, as a result of his progressive idea. He spent his time at the British Museum Library in London to research about political economy until he crystallized the Philosophy of Dialectic Materialism which later was improved to be the Philosophy of Historical Materialism. Such philosophy shook the world through social revolution in many countries in the World. These social revolutionists implemented Historical Materialism to analyze their society's character which led to determination of strategies and means to achieve social change for justice of the poor. This article briefly shows the main points of both philosophies which will be very

fruitful for political economy students who should clearly understand such philosophies in order to lay the basis for studying of other political economy thinkers in the future.

Keywords : Karl Marx, Political Economy, Socialism, Dialectical Materialism, Historical Materialism

บทนำ

รากฐานทางด้านความคิด ซึ่งก่อให้เกิดแนวคิดทางสังคมนิยมมีที่มาจาก การถกเถียงปัญหาการเมืองทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติหลังจากการปฏิวัติฝรั่งเศส นอกจากนี้ การปฏิวัติฝรั่งเศสยังมีส่วนสร้างแรงบันดาลใจแก่นักคิด สังคมนิยมและพวกอนาธิปไตยรุ่นแรก ๆ เช่น แซงต์ ซิมอง, ชาร์ลส ฟूरियร์ เรื่อยมา จนถึง คาร์ล มาร์กซ การปฏิวัติฝรั่งเศสได้รับการกล่าวขานกันว่า อาจได้รับแรงจูงใจจากการเห็นตัวอย่างจากสงครามปลดปล่อยอาณานิคมอเมริกาออกจาก อังกฤษซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปี 1756-1763 ซึ่งนำไปสู่การปกครองแบบสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา ส่วนการปฏิวัติฝรั่งเศสนั้นเริ่มต้นในปี 1789 ด้วยการที่คนยากคนจนลุกขึ้นมาเรียกร้องให้รัฐบาลกษัตริย์ที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีอยู่เดิม และการปฏิวัติฝรั่งเศสจบลงด้วยการสิ้นสุดของสถาบันพระมหากษัตริย์และระบบขุนนางที่สืบเชื้อสายกันผ่านทางสายเลือด จนทำให้ฝรั่งเศสกลายเป็นประเทศของพลเมืองที่มีความเสมอภาค ขุนนางและพระไม่ได้มีอภิสิทธิ์เช่นที่เคยอีกต่อไป (วิทยากร เชียงกูล, 2553, หน้า 123)

การวิพากษ์เศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกของนักคิดสังคมนิยม ทำให้เกิดการปฏิรูปอย่างก้าวกระโดด คาร์ล ไฮน์ริช มาร์กซ (Karl Heinrich Marx; 1818-1883) ปฏิเสธแนวทางของนักคิดสายสังคมนิยมที่ปฏิเสธทุนนิยมและกล่าวว่า ทุนนิยมเป็นปิศาจ โดยเขาได้แสวงหาวิธีการที่จะแสดงว่าระบบทุนนิยมนั้นมีความขัดแย้งในตัวของมันเอง และท้ายที่สุดแล้วระบบทุนนิยมก็จะพังทลายไปเอง มาร์กซเชื่อว่า การปฏิวัติสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ภายใต้ประเทศที่เป็นทุนนิยมก้าวหน้า เขาและสหายของเขาซึ่งได้แก่ ฟรีดริช เองเงิลส์ (Friedrich

Engels; 1820-1895) จึงได้สนับสนุนให้กรรมกรทั่วโลกรวมตัวกันเพื่อที่จะเร่งทำการปฏิวัติสังคม

มาร์กซิสม์ เป็นระบบปรัชญา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่อธิบายถึงหลักการพื้นฐานที่กำหนดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และการเคลื่อนไหวที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตกับความสัมพันธ์ทางการผลิต ความขัดแย้งระหว่างฐานเศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบน โดยมีพื้นฐานมาจากการผสมผสานตรรกวิทยาแบบวิภาษวิธีของเฮเกิล (Hegel) แต่ปฏิเสธหลักจิตนิยมที่มีอยู่ในหลักปรัชญาของเฮเกิล และปฏิเสธหลักอภิปรัชญาและคติจิตนิยมในด้านประวัติศาสตร์สังคมของปรัชญาวัตถุนิยมของฟอยเออร์บัค (Ludwig Feuerbach; 1804–1872) และได้นำเสนอความคิดว่า ทุนนิยมจะต้องถูกแทนที่ด้วยสังคมนิยมและสังคมคอมมิวนิสต์ตามกฎหมายที่แน่นอนทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2527, หน้า 507–515) สิ่งที่ถูกกล่าวถึงข้างต้น คือสิ่งที่มาร์กซ์ใช้เวลาศึกษาค้นคว้าเป็นระยะเวลายาวนาน จนกลายมาเป็นปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษวิธี และเขาได้พัฒนาหลักปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษวิธีดังกล่าวเป็นวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ เพื่ออธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติผ่านความขัดแย้งระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิตและพลังการผลิต และความขัดแย้งระหว่างรากฐานทางเศรษฐกิจกับโครงสร้างชั้นบน ที่เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งก็คือการปฏิวัติสังคมนั่นเอง

ความสำคัญของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์นั้นเป็นที่รู้กันในหมู่นักปฏิวัติทั่วโลกว่าเป็นหลักสำคัญในการวิเคราะห์ลักษณะสังคม เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสังคม ให้สอดคล้องกับการแยกมิตรและแยกศัตรูของชนชั้น และนำพาการปฏิวัติให้เกิดความสำเร็จ นอกจากนี้ การศึกษาวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ยังเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองต้องทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อเป็นรากฐานที่สำคัญในการทำทำความเข้าใจแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของนักคิดในยุคถัดมา ผู้เขียนจึงเห็นความจำเป็นในการเสนอวัตถุนิยมประวัติศาสตร์แก่ผู้สนใจ แม้ว่าอาจจะมีการถกเถียงกันถึงความเป็นไปได้ในทางการเมืองในการปฏิวัติสังคมนการเมืองและเศรษฐกิจ

ตามทฤษฎีของมาร์กซ์ในปัจจุบัน แต่ในทางอุดมคติแล้ว ปรัชญาของมาร์กซ์ก็ยังคงเป็นปรัชญาและแนวคิดที่ผู้รักความเป็นธรรมทั่วโลกปรารถนาให้เกิดขึ้นจริง เพื่อสร้างสังคมที่มีความเป็นธรรมและเท่าเทียมให้เกิดขึ้นอยู่เสมอมา

ประวัติของคาร์ล มาร์กซ์

มาร์กซ์เกิดที่ปรัสเซีย (Prussia) ในครอบครัวชาวยิวที่เปลี่ยนไปเป็นโปรเตสแตนท์ในช่วงที่เขาเป็นเด็ก เขาได้เรียนวิชากฎหมาย ประวัติศาสตร์ และปรัชญาที่มหาวิทยาลัยบอนน์ (University of Bonn, Berlin) ในกรุงเบอร์ลิน และได้รับปริญญาเอกทางด้านปรัชญาเมื่ออายุเพียง 23 ปี หลังจากนั้นสองปี เขาได้แต่งงานกับ เจนนี่ วอน เวสต์ฟาเลน (Jenny von Westphalen) ซึ่งเป็นธิดาของคหบดีซึ่งมีตำแหน่งใหญ่โตในรัฐบาล เธอเป็นเพื่อนคู่กายที่ซื่อสัตย์ต่อมาร์กซ์ตลอดระยะเวลาที่ชีวิตของเขาผกผัน

มาร์กซ์ไม่สามารถทำงานในมหาวิทยาลัยได้ เนื่องจากแนวคิดที่ก้าวหน้าของเขา เขาจึงเปลี่ยนไปทำงานเป็นนักข่าว ถูกเนรเทศจากเยอรมนี แล้วออกไปปารีสซึ่งเป็นที่ที่เขาได้ศึกษาแนวคิดสังคมนิยมแบบฝรั่งเศส รวมทั้งเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบอังกฤษ ในขณะที่เขาอยู่ที่นั่นเขาได้พบกับเองเงิลส์ ซึ่งมาปารีสในระยะเวลาสั้น ๆ แต่ทำให้ทั้งสองคนกลายเป็นเพื่อนสนิทกันที่สุดในที่สุด นอกจากเป็นเพื่อนสนิทกันแล้วเองเงิลส์ยังกลายเป็นผู้ร่วมงาน ผู้ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่คาร์ล มาร์กซ์ด้วย เขาทั้งสองยังได้ร่วมกันเขียนคำประกาศพรรคคอมมิวนิสต์ หรือ Manifesto of the Communist Party ขึ้นในปี ค.ศ.1848

มาร์กซ์ถูกเนรเทศไปลอนดอนในปี 1849 และอาศัยอยู่ที่อังกฤษจนเสียชีวิต ที่นั่นเขาได้ใช้เวลาตลอดทั้งวันเป็นเวลานานหลายปีในห้องสมุดที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอังกฤษ (British Museum) เพื่อสำรวจค้นคว้าเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งมีหลายสาขาและชวนให้สับสน แม้ว่าเขาจะต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานจากอาการเจ็บป่วย ความยากจนข้นแค้น และความตายของลูกของเขาถึงสามคนตั้งแต่ยังเป็นทารก แต่มาร์กซ์ก็ยังคงศึกษา เขียน และจัดการความรู้เกี่ยวกับด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองอย่างต่อเนื่อง เขาเขียนบทความเพื่อลงหนังสือ New York Tribune ซึ่งพอจะทำให้เขามีรายได้พอประทัง

ชีวิต นอกจากนี้ เขายังจัดตั้งและเป็นผู้นำของสมาคมคนงานชายสากล (the International Working Men's Association) ซึ่งถือกันว่าเป็นสากลที่ 1 ซึ่งดำเนินการอยู่ระหว่างปี 1864 ถึง 1876 และในปี 1867 เขาได้ตีพิมพ์หนังสือซึ่งถือกันว่าเป็นงานชิ้นเอกของเขาในเล่มที่หนึ่ง คือ ว่าด้วยทุน (Das Kapital) หลังจากมาร์กซ์เสียชีวิตลง เองเกลส์ก็ได้เป็นบรรณาธิการแก้ไขลายมือต้นฉบับของมาร์กซ์และพิมพ์ว่าด้วยทุน เล่มที่ 2 และ 3 ออกมา หลังจากการเสียชีวิตของเองเกลส์ ลายมือต้นฉบับที่เหลือของมาร์กซ์ก็ถูกทิ้งไว้ให้หนักัลทิมาร์กซ์ขึ้นนำในขณะนั้นซึ่งได้แก่ คาร์ล เคาทส์กี (Karl Kautsky) ซึ่งเขาก็ได้จัดพิมพ์หนังสือชุดถัดมาอีกสามเล่มของคาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งมีชื่อว่า ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน (Theories of Surplus Value)

จะเห็นว่าสิ่งที่หล่อหลอมให้มาร์กซ์มีจิตใจรักความเป็นธรรม และมุ่งมั่นในการปฏิวัติสังคม โดยเฉพาะจะเห็นได้จากช่วงบั้นปลายของชีวิต ที่เขาเห็นว่าการปฏิวัติจะเป็นไปได้ผลสำเร็จ ชนชั้นกรรมาชีพต้องมีความรู้ลึกซึ้งนึกคิดอย่างจริงจังในด้านเป้าหมายแห่งการปฏิวัติเสียก่อน ซึ่งเขาเห็นต่างจากนักคิดคนอื่น ๆ ที่เสนอแนะว่า ปัญญาชนชั้นนำจำนวนน้อยที่เป็นหัวหน้าพรรคอาจทำการปฏิวัติเพื่อชนชั้นกรรมาชีพทั้งหมดได้ ดังนั้น ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เขาจึงเห็นความจำเป็นว่า จะต้องตั้งพรรคปฏิวัติทั้งในระดับชาติและในระดับนานาชาติ เพื่อเป็นการกระตุ้นความตื่นตัวในหมู่ชนชั้นกรรมาชีพให้รู้ถึงศักยภาพของตน ที่จะสามารถทำการปฏิวัติได้ เนื่องจากเขาเห็นว่าเมื่อระบบทุนนิยมสลายตัวลงนั้น ไม่ปรากฏว่าชนชั้นกรรมาชีพก่อการปฏิวัติขึ้น ดังนั้น เขาจึงใช้เวลาส่วนใหญ่ในช่วงท้ายของชีวิตเพื่อช่วยก่อตั้งสมาคมกรรมกรชาวยุโรปหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า สากลที่หนึ่ง (ส. ศิวรักษ์, 2525, หน้า 173) จะเห็นว่าสิ่งที่ช่วยหล่อหลอมและบ่มเพาะให้มาร์กซ์มีจิตใจรักความเป็นธรรม และมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงสังคมก็คือชีวิตของเขาที่ผ่านความทุกข์ยากลำบาก แม้ว่า จะเกิดมาในครอบครัวชนชั้นกลาง และได้รับการศึกษาอย่างดี แต่ด้วยความคิดก้าวหน้าของเขาก็ทำให้เขาถูกเนรเทศจากเยอรมนี ไปฝรั่งเศส และจากฝรั่งเศสไปยังอังกฤษ ซึ่งเป็นที่ฝังร่างของเขา และช่วงชีวิตที่อังกฤษนี่เองเป็นช่วงชีวิตที่เขาประสบความยากลำบากอย่างแสนสาหัส ไม่ว่าจะเป็นจากการป่วย ความยากจนข้นแค้น หรือแม้กระทั่งการเสียชีวิตของลูก ๆ ของเขาตั้งแต่ยังเป็นทารก

เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้เขามุ่งมั่นและยืนหยัดในการปฏิวัติสังคมผ่านการคิด ค้นคว้า ศึกษา และปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในการเปลี่ยนแปลงสังคม

นักคิดที่มีอิทธิพลต่อมาร์กซ์

นอกจากเองเกลส์แล้ว ยังมีนักคิดที่มีอิทธิพลต่อความคิดของมาร์กซ์อีกหลายคน ที่สำคัญก็มี ริคาร์โด นักสังคมนิยมรุ่นก่อนหน้า ดาร์วิน เฮเกล และฟอยเออร์บัค

อิทธิพลของริคาร์โด มาร์กซ์ศึกษางานของทั้งอดัม สมิธ (Adam Smith) และเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo) และเขาสนใจทฤษฎีมูลค่าแรงงานของริคาร์โดเป็นพิเศษ เขาคิดว่าทฤษฎีดังกล่าวของริคาร์โดมีจุดอ่อนมากมาย และนำมาสู่การสานต่อสู่ทฤษฎีแรงงานของเขาเอง ซึ่งถือกันว่าเป็นทฤษฎีที่สร้างเงื่อนไขให้เกิดการปฏิวัติ และแนวความคิดของริคาร์โดนี้เองที่นำมาสู่ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกินของคาร์ล มาร์กซ์

บทบาทของนักสังคมนิยม มาร์กซ์ตระหนักดีถึงสิ่งที่นักสังคมนิยมถกเถียงกันก่อนหน้านี้ เขาแบ่งปันความโกรธแค้นที่นักสังคมนิยมมีต่อทุนนิยม ตลอดจนบทวิพากษ์ที่แหลมคมต่อเศรษฐศาสตร์การเมืองสำนักคลาสสิกและวิสัยทัศน์ของสังคมนิยมในสังคมแห่งอนาคต อย่างไรก็ตามมาร์กซ์คิดว่าสังคมนิยมจะยังไม่ถึง จนกว่าเงื่อนไขของชนชั้นแรงงานจะถูกทำให้เสื่อมลงจนสร้างให้เกิดสถานการณ์การลุกฮือ และเขาได้พยายามแสดงให้เห็นว่าเหตุใดการทำให้เสื่อมโทรมดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ภายใต้ระบบทุนนิยม

ความเชื่อมโยงกับชาร์ลส์ ดาร์วิน ชาร์ลส์ โรเบิร์ต ดาร์วิน (Charles Robert Darwin; 1809-1882) ได้รับแรงบันดาลใจจากมัลธัส และงานชิ้นสำคัญของดาร์วินก็สร้างความประทับใจให้กับมาร์กซ์ ดาร์วินระบุว่าหลังจากเขาอ่านงานเรื่องประชากรของมัลธัส เขาก็เกิดความคิดขึ้นมาทันทีในเรื่องของการต่อสู้เพื่อมีชีวิตรอดอยู่รอดซึ่งเขาได้เฝ้าสังเกตอยู่ทุกที่นั่น การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นจะมีแนวโน้มที่จะทำให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงในทางตรงกันข้ามจะเป็นการทำลาย ผลจากการศึกษาเรื่องการคัดสรรของ

ธรรมชาติในเรื่องนี้นั้นกลายมาเป็นวิวัฒนาการของเผ่าพันธุ์ และดาร์วินก็ได้เรียบเรียงทฤษฎีวิวัฒนาการนี้ขึ้นในปี 1859 ในหนังสือที่มีชื่อเสียงของเขาชื่อ *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*.

มาร์กซ์ได้อ่านหนังสือของดาร์วินในปี 1860 และค้นพบสิ่งที่คล้ายคลึงกับแนวคิดของเขาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งสะท้อนออกมาในจดหมายฉบับหนึ่งที่เขาเขียนถึงเองเกลส์ว่า “หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ธรรมชาติสำหรับมุมมองของเรา” นอกจากนี้ในจดหมายที่มาร์กซ์เขียนถึงลาซาล (Lassalle) เขายังได้เขียนถึงหนังสือของดาร์วินว่า “หนังสือของดาร์วินนั้นสำคัญมาก และผมชอบมันในฐานะที่เป็นพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเพื่อการต่อสู้ทางประวัติศาสตร์ของชนชั้น” สำหรับมาร์กซ์ความสัมพันธ์ในทางจัดตั้งในปัจจุบันในระบบเศรษฐกิจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในอดีต ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ดาร์วินส่งอิทธิพลต่อมาร์กซ์ก็คือ ทำให้มุมมองการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ซึ่งมีความเป็นพลวัตและไม่หยุดนิ่งนั้นมีความแข็งแกร่งมากขึ้น ซึ่งจะเป็นหนทางไปสู่การเข้าใจอย่างแท้จริง

อิทธิพลความคิดของเฮเกล อีกหนึ่งแนวคิดที่ส่งผลอย่างมากต่อแนวคิดของมาร์กซ์ก็คือ แนวคิดเรื่องวิภาษวิธี ซึ่งถูกพัฒนาโดย Georg Hegel (1770–1831) จากแนวคิดของนักปรัชญาชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียงคนนี้ ความรู้ทางประวัติศาสตร์และกระบวนการทางประวัติศาสตร์จะเกิดขึ้นผ่านกระบวนการของความขัดแย้งของแนวคิดที่ตรงข้ามกัน จาก thesis แล้วถูกทำลายด้วยแนวคิดที่ตรงกันข้ามกันหรือ antithesis หลังจากความขัดแย้งทางความคิดดังกล่าวก็จะพัฒนาไปสู่แนวคิดใหม่ที่เรียกว่า synthesis ซึ่งก็จะกลับกลายมาเป็น new thesis หลังจากนั้นกระบวนการก็จะเริ่มต้นอีกครั้ง มาร์กซ์ได้ปรับปรุงแนวคิดของเฮเกล เรื่องกระบวนการวิภาษวิธีดังกล่าว แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่เป็นทฤษฎีของเขาเองที่ชื่อว่า วัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism)

วัตถุนิยมของฟอยเออร์บัค ในความหมายทั่ว ๆ ไป วัตถุนิยมจะหมายถึง แนวโน้มของคนหรือสังคมที่ให้ความสำคัญมากเกินไปที่ต่อการบริโภคสินค้า แต่นี่ไม่ใช่ความหมายของคำว่าวัตถุนิยมที่ใช้กันในบริบทการอภิปราย

ของมาร์กซ์ ความหมายทางปรัชญาของ“วัตถุนิยม” หมายถึง การให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีอยู่จริงหรือโลกของความเป็นจริง ซึ่งตรงกันข้ามกับโลกของจิตนิยม ถึงแม้ว่ามาร์กซ์จะยอมรับแนวคิดของเฮเกล เรื่องกระบวนการวิภาษวิธีในบริบททางประวัติศาสตร์ แต่เขาก็ได้แทนที่แนวคิดจิตนิยมของเฮเกล ด้วยสิ่งที่เขาปรับปรุงมาจากแนวคิดของลุดวิก ฟอยเออร์แบค (Ludwig Feuerbach) ซึ่งกลายมาเป็นปรัชญาวัตถุนิยม

ในหนังสือเรื่อง Essence of Christianity ฟอยเออร์แบคได้แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างจิตนิยมและวัตถุนิยม ผู้คนต่าง ๆ ได้นำเสนอแนวคิดจิตนิยมของมนุษย์ เช่น ความรักต่อผู้อื่น ความรู้ที่สมบูรณ์ และความเข้าใจพลังที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดี รวมถึงเทพเจ้าซึ่งไม่มีอยู่จริงและปัจเจกชนก็ได้บูชาเทพเจ้าเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติหรืออวดตารผ่านเทพเจ้ามาในความเป็นจริงแล้ว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการจินตนาการของมนุษย์ทั้งสิ้น สำหรับฟอยเออร์แบคประวัติศาสตร์ประกอบด้วยกระบวนการที่ผู้คนมารับรู้และยอมรับถึงความจริงผ่านการรับรู้ทางการสัมผัส

มาร์กซ์สนับสนุนแนวคิดที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับศาสนา ในปี 1844 เขาได้เขียนว่า “ศาสนาคือยาฝิ่นของมนุษย์ การทำลายศาสนาในฐานะที่เป็นความสุขจอมปลอมของมนุษย์นั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นเพื่อที่จะนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง” นอกจากนี้มาร์กซ์ยังให้ความสำคัญคล้ายคลึงกับฟอยเออร์แบค คือ แนวคิดเรื่องวัตถุนิยม ในฐานะเป็นความสำคัญของความเป็นจริงที่เป็นวัตถุซึ่งตรงกันข้ามกับแนวคิดจิตนิยมของเฮเกล (Brue and Grant, 2013, pp. 184-185)

และอิทธิพลทางความคิดเรื่องวิภาษวิธีของเฮเกล กับเรื่องวัตถุนิยมของฟอยเออร์แบคนี้เอง ที่มาร์กซ์ได้ศึกษาอย่างลึกซึ้ง แล้วนำมากลั่นเป็นปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษวิธี

ก่อนจะก้าวไปสู่วัตถุนิยมประวัติศาสตร์จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกับวัตถุนิยมวิภาษวิธีของมาร์กซ์ก่อน เพื่อให้สามารถเข้าใจวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุนิยมวิภาษวิธีของมาร์กซ์

มาร์กซ์กล่าวว่า วัตถุนิยมวิภาษวิธีเป็นโลกทัศน์วิทยาศาสตร์ของชนชั้นกรรมาชีพ เหตุที่เรียกว่าวัตถุนิยมก็เพราะ “การอธิบายและความเข้าใจ” ปรากฏการณ์ในโลกธรรมชาติ ตลอดจนวิถีของมันเป็นแบบวัตถุนิยม

ส่วน “วิธีมองและวิธีศึกษาค้นคว้า” ปรากฏการณ์ในโลก ธรรมชาติ ตลอดจนวิธีรับรู้ปรากฏการณ์เหล่านั้นนั้นเป็นแบบวิภาษวิธี

ลักษณะพิเศษมูลฐานของวิภาษวิธีแห่งลัทธิมาร์กซ์ (เป็นทัศนะที่ตรงกันข้ามกับอภิปรัชญาทุกประการ) สามารถสรุปได้โดยย่อ ดังนี้

1. สรรพสิ่งสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว พึ่งพาอาศัยกัน บังคับกำหนดซึ่งกันและกัน

วิภาษวิธีเห็นว่าในโลกธรรมชาตินั้น มิใช่การจับกลุ่มกันโดยบังเอิญของสรรพสิ่งหรือปรากฏการณ์แต่ละชนิด ซึ่งแยกจากกัน โดดเดี่ยวจากกัน ไม่พึ่งพาอาศัยกัน หากแต่มองว่าเป็นองค์รวมที่เป็นเอกภาพและสัมพันธ์กันอย่างมีหลักเกณฑ์ ทั้งยังพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน บังคับกำหนดซึ่งกันและกันด้วยเหตุนี้ ในการมอง ศึกษา ค้นคว้า และรับรู้ปรากฏการณ์ใด ๆ หากมองมันเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์อันแยกออกจากกันมิได้กับ ปรากฏการณ์ที่ห้อมล้อมอยู่รอบ ๆ และถูกบังคับกำหนดโดยปรากฏการณ์ที่ห้อมล้อมอยู่รอบ ๆ แล้ว ก็จะเข้าใจและพิสูจน์ให้เห็นจริงได้

ตรงกันข้าม หากมอง ศึกษา ค้นคว้า และรับรู้ปรากฏการณ์ใด ๆ ในโลกธรรมชาติ ด้วยทัศนะแบบอภิปรัชญา จะพิจารณาอย่างโดดเดี่ยว มิได้สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ที่ห้อมล้อมอยู่รอบ ๆ ก็จะไม่มีความเข้าใจและหาความหมายไม่ได้เลยแม้แต่น้อย

2. โลกธรรมชาติที่ดำรงอยู่จริงนั้น ล้วนอยู่ในภาวะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เกิดใหม่ และพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ภายในนั้นมีบางสิ่งบางอย่างกำลังเกิดและกำลังพัฒนา มีบางสิ่งบางอย่างกำลังพังทลายและกำลังเน่าเปื่อยเป็นเช่นนั้นเสมอไป

การพิจารณาปรากฏการณ์ใด ๆ จึงไม่อาจพิจารณาเฉพาะแง่มุมที่ปรากฏการณ์แต่ละอย่างสัมพันธ์และกำหนดซึ่งกันและกันเท่านั้น หากแต่ยังต้องพิจารณาจากแง่มุมที่มันเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงและพัฒนา รวมทั้งแง่มุมที่มันเกิดขึ้นและการดับสูญไปของมันด้วย

ในทัศนะของวิภาววิธี สิ่งที่สำคัญที่สุด มิใช่สิ่งที่เวลานี้ดูเหมือนจะคงทนแข็งแรงแต่กำลังเริ่มดับสูญหากเป็นสิ่งที่กำลังเกิดและพัฒนา ถึงแม้ว่าเวลานี้ จะดูเหมือนยังไม่คงทนแข็งแรงก็ตาม

ทั้งนี้เพราะว่า ตามทัศนะของวิภาววิธี มีแต่สิ่งที่กำลังเกิดและกำลังพัฒนาเท่านั้น จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจเอาชนะได้อย่างแท้จริง

3. สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงและพัฒนาจากปริมาณไปสู่คุณภาพ
กระบวนการพัฒนาใด ๆ ล้วนเป็นกระบวนการที่มีใช่มีแต่การเพิ่มพูนขึ้นแบบง่าย ๆ หรือที่มีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะทางปริมาณ แต่คุณภาพไม่เปลี่ยน หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาจากการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณที่ไม่เด่นชัด และแฝงเร้นไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดถึงแก่น

การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพ มิใช่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ แต่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กระทั่งมันแสดงออกในรูปก้าวกระโดด จากสถานะหนึ่งไปสู่สถานะหนึ่ง และมีใช่การเกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากเกิดขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นผลจากการสั่งสมของการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณที่ไม่เด่นชัด และเชื้อง้ำจำนวนมาก

ทัศนะของวิภาววิธีเห็นว่า ในการพิจารณากระบวนการพัฒนาของสิ่งใด ๆ ในโลกธรรมชาตินั้น จะต้องเข้าใจว่ามันมิใช่เป็นกระบวนการพัฒนาของสรรพสิ่งในอดีตที่เป็นการเคลื่อนไหวแบบวนเวียนซ้ำรอยเดิมอย่างง่าย ๆ หากแต่จะต้องมองว่ามันเป็นการเคลื่อนไหวที่ก้าวไปข้างหน้า เป็นการเคลื่อนไหวที่ยกระดับสูงขึ้นคล้ายขดลวดสปริง เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสถานะธาตุเก่าไปสู่สถานะธาตุใหม่ และเป็นการพัฒนาจากง่าย ๆ ไปสู่สลับซับซ้อน จากขั้นต่ำไปหาสูง

4. มูลเหตุแห่งการพัฒนา เปลี่ยนแปลง และดับสูญของสรรพสิ่ง
มาจากปัจจัยภายในซึ่งแฝงไว้ด้วยความขัดแย้ง สรรพสิ่งล้วนมีด้านตรงข้าม
 และด้านกลับ มีด้านอดีตและอนาคต มีทั้งสิ่งที่กำลังเน่าเปื่อยและสิ่งที่กำลัง
 พัฒนา การต่อสู้ของด้านที่เป็นปรปักษ์กัน การต่อสู้ระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่
 ระหว่างสิ่งที่กำลังดับสูญกับสิ่งที่เกิดใหม่ ระหว่างสิ่งที่เน่าเปื่อยกับสิ่งที่พัฒนา
 ก็คือเนื้อหาภายในของ “กระบวนการพัฒนา” และ “การแปรเปลี่ยน จากการ
 เปลี่ยนแปลงทางปริมาณไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพ” นั่นเอง

วิชาวิธีเห็นว่า กระบวนการพัฒนาจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง มิใช่ดำเนินไป
 โดยอาศัยการคลี่คลายอย่างปรองดองของปรากฏการณ์ หากแต่อาศัย

(1.) การเปิดเผยความขัดแย้งที่ดำรงอยู่มาแต่เดิมในตัวของสรรพสิ่ง
 และปรากฏการณ์เอง

(2.) การยึดกุม “การต่อสู้ของแนวโน้มที่เป็นปฏิปักษ์กัน” ซึ่งเคลื่อนไหว
 อยู่บนพื้นฐานของความขัดแย้งเหล่านั้น

ลักษณะพิเศษมูลฐานของวัตถุนิยมแห่งลัทธิมาร์กซ์ (เป็นทัศนะที่
 ตรงกันข้ามกับอภิปรายญาทุกประการ) โดยย่อมี ดังนี้

1. โลกและจักรวาล โดยธาตุแท้แล้วเป็นวัตถุ มิได้มีสิ่งที่เราเรียกว่า
“มโนคติสัมบูรณ์” หรือ “จิตวิญญาณสากล” หรือ “จิตสำนึกครอบงำโลก”

ปรากฏการณ์หลากหลายในโลกและจักรวาลนี้ แท้ที่จริงก็คือ รูปแบบที่
 แตกต่างกันของวัตถุเคลื่อนไหวอยู่ โลกพัฒนาไปตามกฎแห่งการเคลื่อนไหว
 ของวัตถุ ซึ่งก็คือกฎแห่งวิชาวิธีนั่นเอง ทั้งนี้โดยไม่ต้องอาศัยจิตวิญญาณสากล
 ตามที่ปรัชญาจิตนิยมกล่าวอ้าง

เองเกลส์กล่าวว่า “ทัศนะธรรมชาติของวัตถุนิยมคือ การเข้าใจโฉมดั้งเดิม
 ที่บริสุทธิ์ของโลกธรรมชาติ โดยไม่ต้องแต่งเสริมส่วนประกอบใด ๆ จากภายนอก
 นั่นเอง” (รวมบทนิพนธ์มาร์กซ์และเอนเกลส์ เล่ม 14)

2. วัตถุ โลกธรรมชาติ และการดำรงอยู่ของมัน เป็นสิ่งที่กำหนด
จิตสำนึกของคนเรา สิ่งที่เราเรียกว่า จิตสำนึกของคนเรา พุดให้ถึงที่สุดแล้วก็คือ
 ส่วนของความรู้สึนึกคิดของคนเรานั้นเอง

ปรัชญาจิตนิยมนั้นกล่าวว่า จิตสำนึกของคนเราเท่านั้นที่ดำรงอยู่จริง ส่วนการดำรงอยู่ของวัตถุและโลกธรรมชาติเป็นเพียงสิ่งที่อยู่ในจิตสำนึก ในความรู้สึก ในจินตนาการ และในมโนคติของคนเรา และเห็นอย่างเหลวไหลว่าในจักรวาลมีพลังเร้นลับที่อยู่เหนือธรรมชาติที่คอยดลบันดาลให้สรรพสิ่งเป็นไปอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ปรัชญาวัตถุนิยมของมาร์กซ์กลับเห็นตรงกันข้ามว่า วัตถุ โลก ธรรมชาติ และการดำรงอยู่ของมัน เป็นความจริงทางภาวะวิสัยที่มีอยู่นอกจิตสำนึกของคนเรา และไม่ขึ้นต่อจิตสำนึกของคนเรา (โลกธรรมชาติเกิดขึ้นก่อน และดำรงอยู่มาหลายพันล้านปีก่อนจะมีมนุษย์ เช่นนี้แล้ว มันจะเป็นเพียงสิ่งที่อยู่ในจิตสำนึกของคนเราได้อย่างไร?)

“วัตถุ” เป็นสิ่งที่มาก่อน เพราะมันเป็นแหล่งที่มาของความรู้สึก จินตนาการ และจิตสำนึกของคนเรา ส่วน “จิตสำนึกของคนเรา” เป็นสิ่งที่มาทีหลัง เป็นสิ่งที่กำเนิดออกมาจาก “อีกสิ่งหนึ่ง” อีกที เพราะตัวของมันเองแท้จริงก็คือ ภาพสะท้อนของวัตถุและการดำรงอยู่ของมันเอง

การนึกคิดเป็นผลผลิตของวัตถุที่พัฒนาจนมีความสมบูรณ์ในระดับสูง เป็นผลผลิตของสมองคน และสมองคนก็เป็นอวัยวะของการนึกคิด (ซึ่งก็คือวัตถุ) ดังนั้นจะต้องไม่แยกความนึกคิดออกจากวัตถุ

3. จิตสำนึกของคนเราก็มียุทธศาสตร์อย่างเป็นฝ่ายกระทำ ย้อนกลับไปเปลี่ยนแปลงวัตถุ โลกธรรมชาติ และการดำรงอยู่ของมันได้เช่นกัน

แม้ว่า “วัตถุและการดำรงอยู่ของมัน” เป็นสิ่งที่กำหนดจิตสำนึกของคนเรา” แต่ในขณะเดียวกัน บทบาทที่เป็นฝ่ายกระทำของจิตสำนึกคนเรา ก็สามารถที่จะย้อนกลับไปเปลี่ยนแปลงวัตถุและการดำรงอยู่ของมันได้”

จากทัศนะดังกล่าว วัตถุนิยมของคาร์ล มาร์กซ์ จึงมีความเห็นว่า “โลกและกฎของโลก” คนเราสามารถที่จะรับรู้ได้อย่างแน่นอน ความรู้เกี่ยวกับกฎของโลกธรรมชาติ และความรู้ที่เกิดจากความชัดเจนที่ผ่านการทดสอบด้วยการปฏิบัติแล้ว เป็นความรู้ที่เปี่ยมไปด้วยความหมายแห่งสัจธรรมภาวะวิสัย และเชื่อถือได้ ในโลกนี้มีสิ่งที่ไม่อาจรับรู้ได้ หากมีแต่สิ่งที่ยังมิได้รับรู้เท่านั้น

ในอนาคต วิทยาศาสตร์และพลังของการปฏิบัติ จะต้องเปิดเผยมันและรับรู้มันจนได้ในที่สุด แต่ปรัชญาจิตนิยมกลับปฏิเสธความเป็นไปได้ในการรับรู้โลกและกฎของโลก ปฏิเสธที่จะให้ความเชื่อต่อความรู้ของคนเรา ไม่ยอมรับสัจธรรมภาวะวิสัย ข้ายังเห็นว่า โลกนี้เต็มไปด้วย “สิ่งที่มีอยู่เอง ที่วิทยาศาสตร์ไม่อาจรับรู้ได้ ตลอดไป”

ดังนั้น ทศนะของวัตถุนิยมของคาร์ล มาร์กซ์ จึงยอมรับบทบาทที่เป็นฝ่ายกระทำของจิตสำนึกคนเรา ที่สามารถย้อนกลับไปเปลี่ยนแปลงวัตถุและการดำรงอยู่ของมันได้

เมื่อมาร์กซ์และเอนเงิลส์ได้นำเอาหลักทฤษฎีของวัตถุนิยมวิภาษวิธีไปศึกษาค้นคว้าชีวิต สังคม ปรากฏการณ์ของสังคม และประวัติศาสตร์สังคม จึงได้ก่อให้เกิด “วัตถุนิยมประวัติศาสตร์” ขึ้นมา

การปรากฏขึ้นของปรัชญาวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์ ได้ทำให้คนเราเข้าใจอย่างลึกซึ้งเป็นครั้งแรกว่า ชีวิตสังคม ปรากฏการณ์ของสังคม และประวัติศาสตร์สังคมนั้น แท้จริงแล้วมิใช่ “ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ” หรือเป็นเรื่องของ “พรหมลิขิต” หรือเป็นผลงานของ “เหล่าเจ้าพญามหาอำนาจ” หรือเป็นเรื่องราวของ “ผู้รุกราน” และ “ผู้พิชิต” แต่อย่างไร หากแต่เป็นการพัฒนาอย่างมีกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งทำให้การศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์สังคมกลายเป็นวิทยาศาสตร์สาขาหนึ่ง

ทฤษฎีประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์

การมองประวัติศาสตร์แบบวัตถุนิยมมุ่งสนใจส่วนที่เป็นพื้นฐาน ได้แก่ สนใจเรื่องการผลิต และการทำมาหากินของมนุษย์ว่าเป็นรากฐานของประวัติศาสตร์ และเมื่อพลังการผลิตเปลี่ยนแปลงไปก็จะมีผลกระทบให้ความสัมพันธ์ในการผลิต และระบบกรรมสิทธิ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย ฉะนั้นการขัดแย้งกับโครงสร้างส่วนบนซึ่งพยายามที่จะรักษาสถานภาพดั้งเดิมจึงเกิดขึ้น ทำให้เกิดการปฏิวัติสังคมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกันโครงสร้างส่วนบนอันได้แก่ ระบบการเมืองและวัฒนธรรม จะต้องเปลี่ยนแปลงจนสอดคล้องกับพลังการผลิต และระบบกรรมสิทธิ์ เพราะฉะนั้นการมองประวัติศาสตร์แบบ

วัตถุนิยมดังกล่าวแล้ว จะทราบได้ว่า พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์เป็นเรื่องของความขัดแย้งเชิงเศรษฐกิจ

การวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ โดยถือเอาเศรษฐกิจเป็นตัวนำในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองแล้ว ย่อมมีความสำคัญต่ออุดมการณ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นอันมาก ทั้งนี้ เพราะมาร์กซ์มองการเมืองว่าเป็นการต่อสู้ของชนชั้น (social class) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขัดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และในทฤษฎีของมาร์กซ์นั้น การต่อสู้ระหว่างชนชั้น ได้แก่ ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองเท่านั้น สำหรับในสังคมนายทุน (capitalist) นั้น มาร์กซ์ก็กล่าวว่า มีคนอยู่ 2 ชนชั้น ได้แก่ นายทุน หรือกระฎุมพี (capitalists or bourgeoisie) กับผู้ใช้แรงงาน หรือชนชั้นกรรมาชีพ (proletariat) ซึ่งมาร์กซ์มีความเห็นว่าจะต้องล้มล้างระบบนายทุน และเมื่อปราศจากนายทุนแล้ว สังคมคอมมิวนิสต์ตามที่มาร์กซ์คิดก็จะเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นสังคมที่ไม่มีการแบ่งชนชั้น และการขัดแย้งอีกต่อไป เพราะชนชั้นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจจะสูญหายไป ทรัพย์สินจะตกเป็นของส่วนกลาง และแต่ละคนจะได้รับผลประโยชน์จากการทำงานตามความจำเป็นในการยังชีพของตน โดยไม่คำนึงว่าใครจะทำงานมากหรือทำงานน้อย และในที่สุดระบบเศรษฐกิจในสังคมคอมมิวนิสต์จะไม่มี การเอารัดเอาเปรียบ (exploitation) โดยชนชั้นหนึ่งจากอีกชนชั้นหนึ่ง มาร์กซ์อธิบายต่อไปว่า เมื่อสังคมปราศจากเสียซึ่งชนชั้นแล้ว คือเมื่อไม่มีชนชั้นปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครอง รัฐก็จะสลายตัวไป เพราะไม่มีความจำเป็นต้องมีการปกครองต่อไปอีก และกระบวนการสลายตัวของรัฐแบบนี้ มาร์กซ์เรียกว่า "รัฐจะร่วงโรยหมดสิ้นไปเอง" (the state will wither away)

การวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น มาร์กซ์ได้รวมวิชาวิธีของเฮเกลเข้ากับทฤษฎีวัตถุนิยมเพื่อที่จะพัฒนาทฤษฎีประวัติศาสตร์ของเขาเองขึ้นมา ในแต่ละยุคในประวัติศาสตร์ พลังการผลิตได้ผลิตชุดของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่สนับสนุนพลังการผลิตดังกล่าว แต่พลังการผลิต (เทคโนโลยี ลักษณะของทุน และทักษะของคนงาน) นั้นมีลักษณะเป็นพลวัต พลังการผลิตเหล่านี้เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งนี้เองที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกับความสัมพันธ์ทางการผลิต (กฎต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนด้วยกัน ความสัมพันธ์กับทรัพย์สิน)

ซึ่งมีลักษณะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง และได้รับการสนับสนุนโดยโครงสร้างชั้นบน ซึ่งโครงสร้างชั้นบนนี้ประกอบไปด้วย ศิลปะ ปรัชญา ศาสนา วรรณคดี ดนตรี แนวคิดทางการเมือง รวมทั้งสิ่งอื่นที่คล้ายกัน ทุกองค์ประกอบของโครงสร้างชั้นบนก็พยายามที่จะรักษาสถานะแบบเดิมไว้ สำหรับมาร์กซ์ ประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตซึ่งมีลักษณะคงที่ ทำยที่สุดแล้วจะไปขัดแย้งกับพลังการผลิตที่มีลักษณะเป็นพลวัตร หรือมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ความขัดแย้งจะนำไปสู่การปฏิวัติระบบเพื่อที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่ และก่อให้เกิดการพัฒนาयरระดับของพลังการผลิต กลไกที่ทำให้เกิดการโค่นล้มสังคมแบบเก่าก็คือ ความขัดแย้งทางชนชั้น ซึ่งมาร์กซ์ได้กล่าวถึงทฤษฎีวิวัตุนิยมประวัติศาสตร์ไว้ดังนี้

ข้อสรุปโดยทั่วไป ซึ่งผมได้ค้นพบยังคงทำหน้าที่ในฐานะก้าวแรกในการศึกษาค้นคว้า สามารถสรุปอย่างคร่าว ๆ ได้ดังนี้: ในการผลิตทางสังคม ซึ่งผู้คนต่างเข้าไปสู่ความสัมพันธ์ที่แน่นอนระดับหนึ่ง ได้แก่ เจตจำนงที่ไม่ขึ้นต่อสิ่งใด ๆ และเป็นเจตจำนงที่จำเป็น ความสัมพันธ์ทางการผลิตเหล่านั้นจะตอบสนองต่อขั้นตอนขั้นหนึ่งที่แน่นอนในการพัฒนาพลังทางวัตถุแห่งการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตทั้งหมดนั้น จะก่อรูปขึ้นเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดกฎหมายและโครงสร้างส่วนบนทางการเมืองซึ่งจะสอดคล้องกับรูปการณจิตสำนึกของสังคมที่แน่นอนอันหนึ่ง วิธีการผลิตในชีวิตทางวัตถุจะเป็นตัวกำหนดลักษณะทั่วไปของสังคม การเมือง และจิตของชีวิต ไม่ใช่จิตสำนึกของคนที่เป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ของพวกเขา ตรงกันข้ามการดำรงอยู่ของสังคมต่างหากเป็นตัวกำหนดจิตสำนึกของมนุษย์ ในขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนานั้น พลังการผลิตทางวัตถุในสังคมจะถึงจุดที่ขัดแย้งกับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ดำรงอยู่ ได้แก่ ลักษณะกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินต่าง ๆ และท้ายที่สุดแล้วก็จะนำมาสู่ระยะของการปฏิวัติสังคม ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงรากฐานทางเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบนทั้งหมดอย่างถอนรากถอนโคน

มาร์กซ์มองวิวัตนาการของสังคมผ่านขั้นตอน 6 ขั้นตอน ในขั้นแรก มาร์กซ์เรียกว่า **สังคมบุพพกาลคอมมิวนิสต์** (primitive communism) ในขั้นนี้ จะยังไม่มี ความขัดแย้งทางชนชั้น ไม่มีการขูดรีด ไม่มีการต่อสู้ทางชนชั้น

ประชาชนถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินร่วมกัน และร่วมมือกันแสวงหาสิ่งที่มีชีวิตที่ขาดแคลนจากธรรมชาติ ประสิทธิภาพในการผลิตก็ต่ำมาก เพราะเหตุนี้คนงานจึงไม่สามารถสร้างมูลค่าส่วนเกินมากไปกว่าความจำเป็นในการดำรงชีพของตนเองและครอบครัวได้ ดังนั้น ระบบทาสและการขูดรีดจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยอย่างของสังคมบุพพกาลคอมมิวนิสต์ ได้แก่ สังคมชาวอเมริกันพื้นเมืองก่อนการมาถึงของชาวยุโรป

เมื่อเวลาผ่านไปประสิทธิภาพในการผลิตของแรงงานก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น จนถึงระดับที่คนงานสามารถผลิตได้มากกว่าระดับการดำรงชีพของตน เกิดการพัฒนาหลังการผลิต เกิดการเลี้ยงสัตว์ และเกษตรกรรมขนาดใหญ่ มีผลผลิตเหลือเฟือ ทำให้บุคคลกลุ่มหนึ่งที่แข็งแกร่งกว่ายึดเอาแรงงานของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยให้แรงงานเหล่านั้นส่งผลผลิตให้แก่ตน โดยในตอนแรกได้มีการบังคับเอาเชลยศึกมาเป็นทาส ทำให้ระบบทาสเป็นสิ่งที่สร้างผลกำไรได้ ต่อมาก็ได้นำเอาคนในสังคมเดียวกันมาเป็นทาส ทำให้เกิดระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและชนชั้น ตลอดจนการขูดรีด เกิดความขัดแย้งทางชนชั้นขึ้น ความหมายของยุคทาสของมาร์กซ์นั้นหมายถึงระบบทาสในยุคโบราณ ซึ่งคือระบบทาสของชาวฮีบรู, ชาวอียิปต์, กรีก และโรมัน เขาไม่ได้หมายถึงระบบทาสที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ซึ่งในทัศนะของมาร์กซ์นั้นถือเป็นการเกิดขึ้นผิดยุคสมัย ในท่ามกลางสังคมทุนนิยม ระบบทาสทำให้เกิดการพัฒนาหลังการผลิตของสังคมที่สูงขึ้น แต่ท้ายที่สุดแล้วก็เป็นอุปสรรคในความก้าวหน้าต่อไป ทาสไม่ได้เป็นคนงานที่มีแรงจูงใจสูงที่สุด และการถูกฮือของทาสก็สิ้นสาระต่อสังคม และในที่สุดสังคมยุคทาสก็ถูกทำลายลงไป โดยการกดขี่ทาสทำให้ทาสไม่สนใจในการผลิต ฉะนั้นการผลิตขนาดเล็กโดยผู้เช่าที่ดินเริ่มมีประสิทธิภาพ ทาสได้รับการปลดปล่อย และการได้เช่าที่ดินทำมาหากิน โดยผู้เช่าและผู้สืบสายโลหิตต้องติดอยู่กับที่ดินนั้น ก็เกิดสังคมยุคใหม่ขึ้นมา คือ **ยุคศักดินา (feudalism)** ซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่ และก่อให้เกิดพลังการผลิตแบบใหม่ ๆ ขึ้น โดยเจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งเป็นเจ้าของผู้ทำกินในที่ดิน ซึ่งเรียกว่าทาสติดที่ดิน หรือไพร่

ยุคศักดินานี้มีลักษณะพิเศษ มาร์กซ์ได้กล่าวไว้ เนื่องจากการถูกขูดรีดของทาสติดที่ดินนั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด ภายใต้ระบบทาสนั้นทาสจะไม่ได้รับสิ่งใดเป็นการตอบแทนเลยจากแรงงานของพวกเขา ยกเว้นแต่สิ่งจำเป็นเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดเท่านั้น ภายใต้ระบบทุนนิยมคนงานจะได้รับค่าจ้างตามชั่วโมงที่พวกเขาทำงาน แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วนายทุนจะยึดบางส่วนของชั่วโมงแรงงานของคนงานไว้โดยไม่ได้จ่ายค่าจ้างก็ตามที่ ในระบบศักดินาทาสติดที่ดินนั้นจะได้รับอนุญาตให้ทำงานในที่ดินที่ตนได้รับมอบหมายให้ ในบางวัน แต่ก็ถูกบังคับให้ทำงานให้กับเจ้าที่ดินในวันอื่น ๆ นี่คือการขูดรีดที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด ทาสติดที่ดินได้รับสิ่งจูงใจในการทำงานมากกว่าทาสทั่วไป และระบบศักดินาก็นำมาซึ่งพัฒนาการที่สูงขึ้นของพลังการผลิตของสังคม แต่อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดแล้วระบบดังกล่าวก็เป็นตัวจำกัดการพัฒนา และถูกทำลายลงโดยมีระบบทุนนิยมเข้ามาแทนที่ คือ เมื่อพลังการผลิตได้พัฒนามาถึงระดับการผลิตเพื่อการขยายผลผลิตเป็นสินค้า และเป็นการผลิตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่โดยใช้เครื่องจักร จึงเกิดระบบนายทุนขึ้นมาแทนระบบศักดินา โพรได้รับการปลดปล่อย ส่วนผู้ทำงานในโรงงานหรือกรรมกรไม่มีปัจจัยการผลิต คงมีแต่แรงงานขายเลี้ยงชีวิต ขณะเดียวกันนายทุนกลับร่ำรวยและสะสมกำไรไว้ในมือ การขูดรีดเปลี่ยนสภาพจากการเป็นเจ้าของที่ดินกับโพรมาเป็นการขูดรีดระหว่างนายทุนกับผู้ใช้แรงงาน โดยนายทุนกดค่าจ้างแรงงานและเอามูลค่าส่วนเกิน (surplus value) ของแรงงานไปเป็นของตน ซึ่งก็คือมูลค่าของสินค้าแรงงานผลิตที่ได้เกินไปกว่าค่าจ้าง

ถึงแม้ว่ามาร์กซ์จะเกลียดระบบทุนนิยมอย่างลึกลับ แต่เขาก็แสดงความชื่นชมระบบทุนนิยมในฐานะที่ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นในผลิตภาพอย่างมาก แต่นั่นเองระบบทุนนิยมเองก็ต้องเผชิญกับความขัดแย้งภายในซึ่งจะก่อให้เกิดการต่อสู้ทางชนชั้นและท้ายที่สุดระบบทุนนิยมก็จะถูกทำลายลง มาร์กซ์ได้กล่าวไว้ว่า ภายใต้ระบบทุนนิยมเทคนิคในการผลิตกลายเป็นเรื่องที่ถูกให้ความสำคัญเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น นอกจากนี้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนของทุนก็กลายเป็นเครื่องกีดขวางความก้าวหน้า จำนวนการว่างงานที่เพิ่มมากขึ้นและความคับแค้นของชนชั้นแรงงานก็ปรากฏขึ้น เป็นเหตุให้คนงาน

ก่อการปฏิวัติ รัฐกลายเป็นเครื่องมือเพื่อการใช้กำลังซึ่งถูกใช้โดยนายทุน เพื่อต่อต้านคนงาน แต่ชนชั้นแรงงานยังคงดำรงอยู่ กำจัดรัฐของกรรมกรฟิโน และสถาปนารัฐเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพขึ้น ภายใต้ระบบสังคมนิยมเช่นนี้ ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในสินค้าเพื่อการบริโภคยังคงมีอยู่ได้ แต่ทุนและแรงงาน กลายเป็นทรัพย์สินสาธารณะที่เป็นเจ้าของโดยรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น หรือสหกรณ์ที่ได้รับการสนับสนุนโดยรัฐ การผลิตจะกระทำผ่านการวางแผน ดังนั้น กำไรและผลตอบแทนจากการลงทุนตลอดจนตลาดเสรีจะถูกทำลายไป เพื่อเป็นพลังนำในระบบเศรษฐกิจ กระบวนการวิภาษวิธีเหล่านี้จะเกิดขึ้น ต่อเนื่อง จนกระทั่งรัฐจะสูญสลายไปและเกิดสังคมคอมมิวนิสต์ขึ้นในที่สุด (Brue and Grant, 2013, pp. 185-187)

สำหรับคำว่า “คอมมิวนิสต์” นั้น มาร์กซ์ และฟรีดริช เองเงิลส์ (Friedrich Engels) ได้ใช้คำนี้เป็นครั้งแรกในการเขียน “คำประกาศของคอมมิวนิสต์” (the Communist Manifesto) ในระหว่างปี ค.ศ. 1847-1848 ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกสารสำคัญที่อธิบายถึงหลักการของคอมมิวนิสต์ สารสำคัญ “คำประกาศของคอมมิวนิสต์” ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของสังคมว่า เป็นประวัติการต่อสู้ระหว่างชนชั้น ทาสต่อสู้กับนายทาส โพรตต่อสู้กับเจ้าของที่ดิน กรรมกรต่อสู้กับนายทุน และในขั้นตอนสุดท้ายกรรมกรซึ่งเป็นชนชั้นที่ถูกขูดรีดมีความต้องการที่จะเปลี่ยนความสัมพันธ์ในการผลิตหรือระบบกรรมสิทธิ์และโครงสร้างส่วนบน (superstructure) อันได้แก่ ระบบกฎหมาย การเมือง วัฒนธรรม และระบบความคิด ทั้งนี้เพื่อที่จะยุติการขูดรีด

เมื่อพลังการผลิตของแรงงานได้พัฒนาถึงขั้นพร้อมเต็มที่ที่จะเกิดการปฏิวัติสังคม ฝ่ายต่อสู้จะประสบชัยชนะ ซึ่งจะเป็นผลให้ระบบกรรมสิทธิ์และโครงสร้างส่วนบนเปลี่ยนแปลงไป การปฏิวัติได้เกิดขึ้นตลอดเวลาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มีการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์และระบบการปกครองสืบต่อเนื่องมาไม่ขาดสายนับตั้งแต่จากระบบทาสมาสู่ระบบศักดินา จนกระทั่งถึงระบบนายทุน และการปฏิวัติครั้งสำคัญที่สุดก็คือ การปฏิวัติล้มระบบกรรมสิทธิ์และระบบนายทุน เพราะการปฏิวัติที่ผ่านมาเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ ในปัจจุบันการผลิตจากคนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งไปสู่คนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

เพราะฉะนั้นการขูดรีดยังคงมีอยู่ต่อไป แต่การปฏิวัติล้มล้างระบบนายทุนจะทำให้การขูดรีดสิ้นสุดลง เพราะจะมีการโอนปัจจัยการผลิตมาเป็นของส่วนรวม

เมื่อพิจารณาทฤษฎีของมาร์กซ์ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและการเมืองของมนุษย์ได้วิวัฒนาการโดยสันติวิธี แต่เป็นระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่ผูกขาดโดยคนกลุ่มน้อย คือ ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ซึ่งขูดรีดคนกลุ่มใหญ่ทำให้เกิดการต่อสู้และการขัดแย้ง มาร์กซ์เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์มนุษย์นั้น เป็นเรื่องของ การต่อสู้ และการปฏิวัติ มาร์กซ์และเอนเงิลส์ได้เน้นให้ตระหนักว่าการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ได้ก้าวสู่ยุคพัฒนาขึ้นโดยลำดับ

ฉะนั้นเขาทั้งสองจึงมีความเห็นว่า ระบบสังคมนิยมหรือระบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายที่ดีที่สุดของมนุษย์จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน โดยการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ อันเป็นการเกิดขึ้นตามกฎหมายไดอะเล็กติกหรือวิภาษวิธี ฉะนั้นมาร์กซ์และเอนเงิลส์ จึงเชื่อว่าสังคมนิยมตามแนวความคิดของเขาเป็น “สังคมนิยมแบบวิทยาศาสตร์”

มาร์กซ์มีความเชื่อมั่นว่า ชนชั้นกรรมาชีพสามารถมีจิตสำนึกได้เองว่าฝ่ายตนถูกขูดรีด โดยได้รับหรือผ่านทางประสบการณ์ในการทำงาน และการดำรงชีพ ครั้นเมื่อสำนึกแล้วชนชั้นกรรมาชีพจะร่วมมือกันปฏิวัติล้มล้างนายทุน ดังปรากฏใน “คำประกาศของคอมมิวนิสต์” (The Communist Manifesto) ซึ่งมาร์กซ์และเอนเงิลส์ร่วมกันร่างไว้ สรุปได้ว่า ทุกคนจะมีเสรีภาพซึ่งเกิดขึ้นมาพร้อมกับชัยชนะขั้นสุดท้ายของชนชั้นกรรมาชีพ โดยกระบวนการของการปฏิวัติและสังคมนิยมจะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมาร์กซ์เชื่อว่าเป็นยุคสุดท้าย คือเป็นสังคมที่ไม่มีการขัดแย้งกันทางชนชั้น เป็นสังคมที่ปราศจากชนชั้น (classless society) ไม่มีกฎหมาย ไม่มีการปกครอง และรัฐจะต้องอันตรธานไป (state will wither away)

ทฤษฎีปฏิวัติสังคมนิยมของมาร์กซ์ ได้รับการนำไปขยายความต่อเติมโดยเลนิน (Lenin) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับประเทศรัสเซีย และเหมา เจ๋อตุง (Mao Tse-Tung) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในจีน

ในส่วนที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการของลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น จากการศึกษาวิวัฒนาการของลัทธินี้เป็นที่ยอมรับกันว่า วิวัฒนาการของลัทธิคอมมิวนิสต์ในปัจจุบัน เป็นการผสมผสานกันระหว่างความคิดของมาร์กซ์และเลนิน ที่เรียกกันว่า “ลัทธิมาร์กซิสม์ และเลนินนิสม์” (Marxism and Leninism) (จักวัน แก้วจันดา กนิษฐา หอมกลิ่น และประภัสสรา คงศรีวรกุลชัย, ม.ป.ป.)

อิทธิพลทางความคิดของคาร์ล มาร์กซ์

ความยิ่งใหญ่ในฐานะนักคิด นักปรัชญาของ คาร์ล มาร์กซ์ นั้นสามารถสะท้อนออกมาได้จากผลการโหวต นักคิด นักปรัชญาที่ทรงอิทธิพลที่สุดตลอดกาลของโลกจากผู้ฟัง สถานีวิทยุบีบีซี ช่อง 4 (BBC Radio 4) จะเห็นได้ว่าไม่เพียงแต่ในประเทศสังคมนิยมเท่านั้นที่ยอมรับแนวคิดของเขา แต่ประเทศเสรีนิยมอย่างอังกฤษ ผู้คนก็ยังเห็นว่าเขานักคิดที่ทรงอิทธิพลที่สุดตลอดกาล ปรัชญาวัตถุนิยมภาษาวีธี ถือกันว่าเป็นอาวุธทางความคิดอันทรงพลังสำหรับชนชั้นกรรมาชีพและประชาชนทั่วไปในการเรียนรู้โลก และเปลี่ยนแปลงโลก

คาร์ล มาร์กซ์ เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ถูกกดขี่ทั่วโลก ให้ลุกขึ้นมารวมตัวกันเพื่อปลดปล่อยตัวเองจากพันธนาการ และนำไปสู่สังคมที่เท่าเทียมกันและปราศจากชนชั้น การปฏิบัติเปลี่ยนแปลงสังคมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตเพื่อจัดการชุดรีดทั่วโลก ล้วนรับเอาแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์เป็นทฤษฎีชี้นำในการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นสหภาพโซเวียตรัฐต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออก สาธารณรัฐประชาชนจีน หรือประเทศต่าง ๆ ในละตินอเมริกาก็ล้วนนำแนวทางของมาร์กซ์มาใช้ในการปฏิบัติสังคมทั้งสิ้น

แนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ เป็นต้นธารให้เกิดกระแสความคิดในสำนักวิพากษ์ ซึ่งเกิดขึ้นในแฟรงเฟิร์ต ประเทศเยอรมันนี เป็นสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ได้รับการยอมรับในบรรดานักวิชาการเศรษฐศาสตร์การเมืองโดยทั่วไป

บทวิพากษ์ทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ์

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์นั้น จะพบว่าปัญหาในเรื่องของแนวคิดเกี่ยวกับ ความขัดแย้งทางชนชั้น ซึ่งการพยากรณ์

เรื่องความขัดแย้งทางชนชั้นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของมาร์กซ์นั้น จะอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการขูดรีด และการสะสมทุน การสะสมทุนจะนำมาสู่อัตราการลดลงของกำไร ก่อให้เกิดวิกฤติ และเกิดการลดการใช้เทคโนโลยี ซึ่งในกรณีนี้ได้มีข้อถกเถียงว่าทฤษฎีเหล่านี้นั้นมีจุดอ่อนที่ร้ายแรงมาก ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า การแบ่งตัวของคนงานและนายทุนเป็นสองชนชั้นที่อยู่ตรงข้ามกันไม่เคยเกิดขึ้น แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงก็คือ ชนชั้นกลางที่เข้มแข็งได้พัฒนาไปในประเทศที่มีเศรษฐกิจทุนนิยมที่ก้าวหน้า กลุ่มคนที่ถือกันว่าเป็นชนชั้นนี้ก็คือ เจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก นักวิทยาศาสตร์ที่ได้รับเงินเดือน วิศวกร ครูอาจารย์ คนขายของ นักโฆษณา ผู้บริหาร รวมถึงผู้มีวิชาชีพที่ไม่ได้เป็นลูกจ้างใคร ฯลฯ มาร์กซ์จะต้องประหลาดใจ หากได้พบว่า การมีรายได้โดยรวมของคนงานเป็นที่มาหลักซึ่งทำให้การรอมของประเทศไทยเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ มาร์กซ์อาจจะต้องประหลาดใจที่ค้นพบว่าผู้ได้รับค่าจ้างหลายคนมีรายได้ต่อบปี จนทำให้พวกเขากลายเป็นชนชั้นกลาง หรือแม้กระทั่งชนชั้นกลาง-สูงในสังคม

มาร์กซ์มีแนวคิดที่ว่า รัฐซึ่งปฏิบัติตนเป็นฝ่ายบริหารของชนชั้นกระฎุมพีทั้งปวงจะก่อกวนดิ้นรนที่จะทำให้เกิดชนชั้นกรรมาชีพที่ถูกกดขี่ แต่มาร์กซ์กลับล้มเหลวที่จะมองเห็นว่า รัฐสามารถก่อให้เกิดการจูงใจให้ปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น เขาไม่ได้คิดล่วงหน้าถึงรัฐสวัสดิการ กฎหมายที่จะคุ้มครองสิทธิของสภาพแรงงานในการก่อตั้งองค์กรและการนัดหยุดงาน ไม่ได้คิดถึงนโยบายการคลังและนโยบายการเงิน แม้ว่ามาร์กซ์จะไม่ได้เป็นนักคิดคนเดียวที่ล้มเหลวในการพยากรณ์สิ่งเหล่านี้ แต่เขาก็เปิดทางให้เกิดการวิพากษ์ได้ เนื่องจากเขากล่าวไว้ชัดเจนว่าทุนนิยมจะเสื่อมลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้ เขาก็ยังไม่เข้าใจว่า ผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนทั้งหมดนั้น ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับผลประโยชน์ของปัจเจกแต่ละคนที่อยู่ภายในชนชั้นนายทุน เช่น นายทุนคนหนึ่งอาจยืนยันที่จะจ่ายค่าตอบแทนหรือบำนาญในระดับสูงที่สุดให้แก่คนงานของเขา แต่เมื่อนายจ้างทั้งหมดต้องการจะให้ผลตอบแทนแก่คนงานในรูปแบบที่เหมือนกัน ภาระก็จะไม่มากเท่าที่นายจ้างคนหนึ่งจะต้องเสียสละไป

และที่ค่อนข้างจะเป็นการกระทบกระทั่งก็คือ การปฏิวัติแบบมาร์กซ์ที่ประสบความสำเร็จนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นในประเทศที่มีทุนนิยมที่ก้าวหน้า (เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน) เช่นที่มาร์กซ์ได้พยากรณ์ไว้ แต่ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการปฏิวัติสังคมตามแนวคิดมาร์กซ์ กลับกลายเป็นประเทศที่ขาดการสะสมทุนอย่างมากในช่วงที่เกิดการปฏิวัติ (จีน และรัสเซีย) นอกจากนี้ การพังทลายของลัทธิมาร์กซ์ในยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียต ก็แสดงให้เห็นถึงการถูกเหี้ยมหยัดของลัทธิมาร์กซ์อย่างชัดเจน แม้แต่ภายในกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพเองก็ตาม หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้สนับสนุนทฤษฎีความขัดแย้งทางชนชั้นของมาร์กซ์

นอกจากนี้ การที่มาร์กซ์ใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขหลักในการวิเคราะห์ว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Economic Determinism) ก็ถูกวิพากษ์จากนักเศรษฐศาสตร์การเมืองรุ่นหลัง ๆ มากมาย ว่าแท้จริงแล้วไม่ได้มีเพียงปัจจัยทางเศรษฐกิจเท่านั้น ที่เป็นเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิวัติสังคม แต่โครงสร้างชั้นบนก็มีส่วนอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) ไม่เห็นด้วยกับวิเคราะห์ที่แบ่งสังคมออกเป็นฐานเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบน โดยเขาเห็นว่า ทำให้การอธิบายเรื่องรัฐและอุดมการณ์เป็นไปอย่าง orthodox (มองเห็นแต่ว่า รัฐและอุดมการณ์ซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนจะต้องถูกกำหนดจากฐานเศรษฐกิจเสมอ) อัลธุสแซร์มีความเห็นว่า บทบาทของโครงสร้างส่วนบนก็มีความสำคัญมากมิจะนั้น หากการปฏิวัติเกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแต่เพียงอย่างเดียวแล้ว บรรดาการปฏิบัติการทางการเมืองและทางอุดมการณ์ของนักปฏิวัติก็กลายเป็นสิ่งไร้ค่าไป

สรุป

ความสำคัญของลัทธิมาร์กซ์นั้น ไม่เพียงแต่เป็นแสงเทียนส่องทางให้กับ การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความเสมอภาคและเท่าเทียมทั่วโลกเท่านั้น แต่ในฐานะผู้ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองแล้ว การศึกษาปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษวิธี ซึ่งมาร์กซ์ได้รับแนวคิดเรื่องวัตถุนิยมมาจากฟอยเออร์บาค และแนวคิด

เรื่องวิภาษวิธีของเฮเกล จนกลั่นออกมาเป็นปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษวิธีผ่านการศึกษาย่างลึกซึ้ง ตลอดจนการศึกษาเรื่องวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ให้ลึกซึ้งก็เป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง เพื่อปูพื้นฐานไปสู่การศึกษานวนคิดของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองท่านอื่น ๆ ได้อย่างต่อเนื่องต่อไป หากเราได้ศึกษาชีวประวัติของ คาร์ล มาร์กซ์ แล้วก็จะเข้าใจได้ว่า เหตุใดเขาจึงมีจุดยืนที่ชัดเจนอยู่กับผู้ยากไร้หรือชนชั้นกรรมาชีพ นั่นเป็นเพราะชีวิตของเขาที่ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอน มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบากและยากจนข้นแค้น นั่นคือสิ่งที่หล่อหลอมให้เขามีจิตใจรักความเป็นธรรม และมุ่งมั่นในการปฏิวัติสังคมโดยไม่เพียงแต่ปฏิบัติตนเป็นนักคิดเท่านั้น แต่ยังลงมือปฏิบัติโดยมีส่วนผลักดันให้เกิดการรวมตัวกันของคนงาน จนเกิดเป็นสากลที่หนึ่งขึ้น ความยิ่งใหญ่ของ คาร์ล มาร์กซ์ สะท้อนออกมาผ่านการโหวตของผู้ฟังสถานีวิทยุบีบีซีให้เป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่ที่สุดตลอดกาล นั้นยังไม่เท่ากับที่นักปฏิวัติทั่วโลกล้วนนำทฤษฎีและปรัชญาของเขามาเป็นแนวทางในการทำการปฏิวัติสังคม และยึดถือเขาเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจอันยิ่งใหญ่ให้กับการปฏิวัติสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรม การปฏิวัติสังคมนิยมที่เกิดขึ้นจากการนำทฤษฎีของเขามาใช้ก็สร้างผลสะท้อนขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วโลก แม้ปัจจุบันยังมีข้อถกเถียงถึงความเป็นไปได้ของการปฏิวัติตามแนวทางที่มาร์กซ์ได้ระบุไว้ในวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ แต่ในทางอุดมคติของผู้ใฝ่ฝันถึงสังคมแสนงามทั่วโลกแล้ว พวกเขาก็ยังคงใฝ่ฝันถึงสังคมที่ปราศจากการกดขี่ขูดรีด ปราศจากชนชั้นว่าจะเกิดขึ้นจริงสักวันผ่านการปฏิบัติที่ประสานกับทฤษฎีอย่างเป็นรูปธรรม เช่นคำกล่าวของมาร์กซ์ที่กล่าวว่า “นักปราชญ์ทั้งหลายได้เพียงแต่ให้คำอธิบายความเป็นมาของโลก แต่หน้าที่ของเราคือการเปลี่ยนแปลงโลก” (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2553, หน้า 168)

บรรณานุกรม

จักรวัน แก้วจันทา, กนิษฐา หอมกลิ่น, และประภัสสรา คงศรีวรกุลชัย. (ม.ป.ป.).

สังคมนิยมและคอมมิวนิสต์. วันที่ค้นข้อมูล 18 มีนาคม 2557, เข้าถึงได้จาก http://baanjomyut.com/library_2/socialist_and_communist_zionist/02.html.

วิทยากร เชียงกูล. (2553). **ปรัชญา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สายธาร.

ส. ศิวรักษ์. (2525). **นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (ม.ป.ป.). **การแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์: เปรียบเทียบระหว่างแนวปฏิฐานนิยมแนวปรากฏการณ์นิยม และแนวสัจจะนิยม.** ม.ป.ท.

สุรพงษ์ ชัยนาม. (2527). “ทฤษฎีการปฏิวัติสังคม” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 6 – 11 สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.** หน้า 501–555. ฝ่ายการพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. (2553). **มาร์กซ์และสังคมนิยม.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.

Brue, Stanley L., and Grant, Randy R. (2013). **The Evolution of Economic Thought.** 8th ed. n.p.: Cengage Learning.